

„ZAANEKTOWANY” SYSTEM CERTYFIKACJI ZNAJOMOŚCI JĘZYKA POLSKIEGO JAKO OBCEGO – STAN OBECNY

1. WPROWADZENIE

Oficjalne potwierdzenie znajomości języka obcego jest współcześnie bardzo pożądanym dokumentem w obszarze edukacji i na rynku pracy. Możliwość jego uzyskania zwiększa prestiż języka oraz wzmacnia motywację uczących się, inspiruje instytucje edukacyjne do wprowadzania nowych rozwiązań dydaktycznych. Świadomość tych czynników skłoniła językoznawców specjalizujących się w nauczaniu języka polskiego jako obcego (dalej: JPJO) do podjęcia badań nad standaryzacją poziomów biegłości językowej dla potrzeb oficjalnego testowania kompetencji w języku polskim jako obcym, co z kolei skutkowało uruchomieniem w 2004 r. państwowego systemu certyfikacji znajomości języka polskiego, a następnie jego reformą w 2015 r.

Egzaminy certyfikatowe z JPJO stanowią ważne narzędzie promocji polszczyzny na świecie wśród obcokrajowców oraz osób o polskich korzeniach, umożliwiły realizację szeroko zakrojonych planów zawodowych, edukacyjnych i osobistych wielu cudzoziemców oraz Polaków na stałe zamieszkałych za granicą [zob. np. Miodunka 2011; Miodunka 2016; Zarzycka 2016; Miodunka i in. 2018]. Z czasem jednak egzamin stał się głównie instrumentem polityki migracyjnej państwa polskiego, co doprowadziło do wielu problemów i częściowej blokady systemu poświadczania znajomości języka polskiego.

Po reformie certyfikacji opublikowano cenne prace poświęcone przebiegowi egzaminów w poszczególnych podmiotach uprawnionych [Dembowska-Wosik 2017; Domańska, Kajak 2019; Marzec, Marzec 2019] czy też specyficznym zagadnieniom związanym z testowaniem konkretnych umiejętności, poziomów biegłości oraz grup zdających [Prizel-Kania 2018; Banach 2019; Domańska 2020; Rabiej, Banach 2020]. Niniejszy artykuł to próba całościowego ujęcia zjawiska, jakim są państwowe egzaminy certyfikatowe z JPJO. Zostaną w nim pokrótce omówione ich podstawy naukowe i prawne, zmiany, które zachodziły na przestrzeni lat w aktach prawnych regulujących certyfikację, a także ich – nie zawsze pozytywne – konsekwencje. Nacisk zostanie położony na opis i diagnozę

obecnej sytuacji w certyfikacji znajomości JPJO: dane liczbowe, korzyści, jakie dają egzaminy certyfikatowe, ale również problemy, z którymi borykają się instytucje odpowiedzialne za funkcjonowanie systemu.

2. KSZTAŁTOWANIE SIĘ I ROZWÓJ POLSKIEGO SYSTEMU CERTYFIKATOWEGO – PRACE BADAWCZE I AKTY PRAWNE

Za początek polskiego systemu certyfikatowego przyjmuje się rok 2003, kiedy to weszły w życie akty prawne, stanowiące podstawę przeprowadzania egzaminów i uzyskiwania przez cudzoziemców lub obywateli polskich zamieszkałych na stałe za granicą urzędowego poświadczenia znajomości JPJO. Jednak już dużo wcześniej rozpoczęły się prace badawcze i organizacyjne, które umożliwiły stworzenie systemu certyfikacji.

2.1. Prace badawcze

W latach dziewięćdziesiątych XX wieku w Instytucie Polonijnym UJ (obecnie: Instytut Glottodydaktyki Polonistycznej UJ) narodziła się koncepcja egzaminów biegłości potwierdzających znajomość języka polskiego jako obcego w odniesieniu do obiektywnych, jednolitych kryteriów, niezależnie od okoliczności jego nabywania. Od tamtego czasu językoznawcy z różnych ośrodków akademickich w Polsce, specjalizujący się w problematyce nauczania cudzoziemców języka polskiego, prowadzili badania i prace rozwojowe związane z opisem poziomów biegłości w języku polskim jako obcym oraz z przygotowaniem i ewaluacją koncepcji państwowych testów certyfikatowych zgodnie ze standardami europejskimi. Wychodząc z założenia, że znajomość polszczyzny można i należy testować jak znajomość języków światowych, badacze podjęli się zaprojektowania systemu egzaminów certyfikatowych, a następnie prowadzili badania dotyczące ewaluacji przygotowywanych testów pod kątem ich trafności, rzetelności i praktyczności. Artykuł Waldemara Martyniuka pt. *Certyfikatowe testy biegłości w języku polskim jako obcym* [2001] stanowi podsumowanie prac nad koncepcją egzaminów certyfikatowych z języka polskiego jako obcego prowadzonych w latach 1994–2000. Autor prezentuje przebieg badań nad trafnością i rzetelnością testów oraz działań realizowanych w kraju i za granicą, które doprowadziły do ustalenia ostatecznego kształtu testów. W rezultacie możliwe było określenie formatu egzaminu, który został następnie zatwierdzony przy uruchamianiu państwowego systemu certyfikacji znajomości JPJO.

Niezwykle ważnym problemem badawczym w trakcie przygotowywania systemu certyfikacji była standaryzacja opisów biegłości w języku polskim na kolejnych poziomach zaawansowania w odniesieniu do wytycznych zawartych w *Europejskim systemie opisu kształcenia języko-*

wego.¹ Publikacja *A1 – Elementarny poziom zaawansowania w języku polskim jako obcym* [2004] autorstwa Waldemara Martyniuka jest rezultatem badań prowadzonych w UJ mających na celu uzyskanie opisu najniższego z dających się wyszczególnić poziomów biegłości w języku polskim jako obcym wg kryteriów i kategorii zawartych w *ESOKJ*. Badanie umożliwiło opis umiejętności na poziomie A1 w zakresie działań receptywnych i produktywnych oraz specyfikację treści katalogów: tematycznego, gramatycznego oraz funkcjonalno-pojęciowego, niezbędnych do przygotowania standardów wymagań egzaminacyjnych oraz egzaminów.

Dalsze prace w tym zakresie zaowocowały pozycją pt. *Programy nauczania języka polskiego jako obcego. Poziomy A1–C2* [Janowska i in. 2011]. Jest to inwentarz językowy, który zawiera opis umiejętności dla 6 poziomów biegłości językowej (wg skal *ESOKJ*), a także treści podane w formie katalogów (tematycznego, gramatyczno-syntaktycznego, stylistycznego, funkcjonalno-pojęciowego, socjolingwistycznego, socjokulturowego, realioznawczego). Z kolei opracowanie pod redakcją Ewy Lipińskiej i Anny Seretny z 2015 r. – *Umiejętność rozumienia i tworzenia tekstów w świetle „Standardów wymagań egzaminacyjnych” oraz „Europejskiego systemu opisu kształcenia językowego”* stanowi pogłębioną analizę porównawczą opisów umiejętności językowych zawartych w *Standardach wymagań egzaminacyjnych* i *ESOKJ*. Z przeprowadzonych analiz wynika, iż polski system egzaminów biegłości, zarówno w wersji z 2003 r., obejmującej poziomy B1, B2, C2, jak i planowanej, uzupełnionej o pozostałe poziomy, A1, A2, C1, koresponduje z wytycznymi ekspertów Rady Europy. Dokonane analizy i opisy dokumentują przebieg prac nad nową wersją polskiego systemu certyfikacji (z 2015 r.).

W wyniku tych badań jesteśmy w stanie zdefiniować, jakimi umiejętnościami powinni wykazywać się użytkownicy języka polskiego na określonym etapie nauki. Umożliwiło to stworzenie *Standardów wymagań egzaminacyjnych*, które są integralną częścią *Rozporządzenia w sprawie egzaminów z języka polskiego jako obcego*. Na ich podstawie powstały egzaminy certyfikatowe odpowiadające określonym wytycznym Rady Europy.

Prace badaczy miały także na celu przybliżenie przyszłym autorom zadań i testów z języka polskiego jako obcego standardów stowarzyszenia Association of Language Testers in Europe, zarówno jeśli chodzi o teorię testowania znajomości języków obcych, jak i rozwiązania praktyczne umożliwiające konstrukcję wysokiej jakości materiałów egzaminacyjnych. *Przewodnik dla autorów zadań testowych* [Gaszyńska-Magiera,

¹ Council of Europe, 2001, *Common European Framework of Reference for Languages: Learning, teaching, assessment*, Strasbourg; polskie tłumaczenie dokumentu – *Europejski system opisu kształcenia językowego: uczenie się, nauczanie, ocenianie* pochodzi z 2003 r.

Seretny 2004] to adaptacja materiałów ALTE do potrzeb testowania języka polskiego jako obcego. Celem opracowania jest prezentacja zagadnień teoretycznych związanych z ewaluacją w dydaktyce języków obcych, a także rozwiązań praktycznych (opracowanych dla języka polskiego) pozwalających na tworzenie wysokiej jakości zadań egzaminacyjnych oraz trafnych, rzetelnych i praktycznych testów językowych; zawiera ono przykłady wzorcowych zadań egzaminacyjnych.

Wymienione powyżej prace to jedne z wielu, które powstały w ramach tworzenia certyfikacji. Stanowiły one jednak znaczący wkład w uruchomienie w 2004 r. i reformę – w roku 2015 – państwowego systemu certyfikacji znajomości języka polskiego.

2.2. Podstawy prawne systemu certyfikacji znajomości JPJO

W 1999 r. minister edukacji powołał Komisję ds. Certyfikacji Znajomości Języka Polskiego jako Obcego, w skład której weszli przedstawiciele polskich ośrodków akademickich kształcących cudzoziemców oraz reprezentanci MEN i MSZ. Po kilku latach prac Komisji powstały ogólne ramy urzędowego poświadczania znajomości języka polskiego i wydawania certyfikatów. Określała je wówczas ustawa z dnia 11 kwietnia 2003 r.² oraz dwa akty wykonawcze,³ wydane w tym samym roku, które precyzowały: zadania Państwowej Komisji Poświadczania Znajomości Języka Polskiego jako Obcego i państwowych komisji egzaminacyjnych, szczegółowe warunki przeprowadzania egzaminu i wydawania poświadczeń zwanych certyfikatami znajomości języka polskiego, a także standardy wymagań dla poszczególnych poziomów zaawansowania. Wymienione akty prawne stanowiły przez 11 lat (2004–2015) podstawę przeprowadzania egzaminów dla dorosłych na trzech poziomach biegłości językowej: B1, B2 i C2. Egzaminy były organizowane, prowadzone (w Polsce i za granicą) oraz oceniane przez przeszkolone i doświadczone komisje powoływane przez Państwową Komisję, co umożliwiało kontrolę przebiegu egzaminów oraz ich prawidłową – wystandaryzowaną – ocenę.

2.3. Rozwój systemu i nowe potrzeby

Do 2011 r. system certyfikacji znajomości JPJO rozwijał się równomiernie, liczba osób przystępujących do egzaminu rosła systematycz-

² Ustawa z dnia 11 kwietnia 2003 r. o zmianie Ustawy o języku polskim [Dz. U. 2003 nr 73 poz. 661].

³ Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej i Sportu z dnia 15 października 2003 r. w sprawie Państwowej Komisji Poświadczania Znajomości Języka Polskiego jako Obcego [Dz. U. 2003 nr 191 poz. 1870] oraz Rozporządzenia Ministra Edukacji Narodowej i Sportu z dnia 15 października 2003 r. w sprawie egzaminów języka polskiego jako obcego [Dz. U. 2003 nr 191 poz. 1871].

nie. Tendencję tę można tłumaczyć wejściem Polski do Unii Europejskiej i wzrostem znaczenia naszego kraju na arenie międzynarodowej.

Polska była największym krajem słowiańskim spośród tych, które znalazły się w Unii (mówiący po polsku stanowili ponad 38 mln, a mówiący po czesku, słowacku i słoweńsku stanowili łącznie tylko ok. 17,5 mln). Polszczyzna w tym czasie wywoływała naturalne zainteresowanie w UE, gdyż mówiący naszym językiem stanowili ponad połowę mieszkańców tzw. nowych krajów Unii [Miodunka 2013, 17].

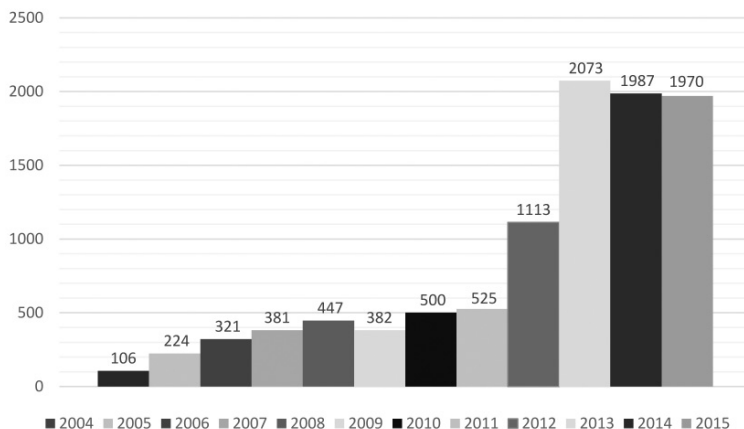
Rok 2012 przyniósł istotny wzrost liczby zdających. Jego przyczyną była nowelizacja *Ustawy o obywatelstwie polskim*,⁴ której zapisy uzależniły uzyskanie obywatelstwa od znajomości języka polskiego. W art. 30. *Ustawy z 15 sierpnia 2012 r.*, w punkcie 2. zanotowano:

Cudzoziemiec ubiegający się o uznanie za obywatela polskiego (...), jest obowiązany posiadać znajomość języka polskiego potwierdzoną urzędowym poświadczeniem, o którym mowa w art. 11a ustawy z dnia 7 października 1999 r. o języku polskim (...), świadectwem ukończenia szkoły w Rzeczypospolitej Polskiej lub świadectwem ukończenia szkoły za granicą z wykładowym językiem polskim [Dz. U. 2012 poz. 161].⁵

Na wynik tego zapisu nie trzeba było długo czekać. O ile w latach 2004–2011 do egzaminu przystąpiło łącznie 2 886 osób, o tyle w ostatnim czteroleceniu funkcjonowania starego systemu certyfikacji (2012–2015) zarejestrowano 7 143 zdających, co obrazuje poniższy wykres.

⁴ *Ustawa z dnia 2 kwietnia 2009 r. o obywatelstwie polskim* [Dz. U. 2012 poz. 161; Dz. U. 2020 poz. 347].

⁵ W przywołanej ustawie nie określono poziomu egzaminu, który należało zdać, aby uzyskać obywatelstwo polskie. Zapisy precyzujące biegłość językową w zakresie języka polskiego pojawiły się przy okazji kolejnych zmian (z 2017 r.) w *Ustawie o obywatelstwie polskim*, w której czytamy: „cudzoziemiec ubiegający się o uznanie za obywatela polskiego jest obowiązany posiadać znajomość języka polskiego potwierdzoną urzędowym poświadczeniem, o którym mowa w art. 11a ustawy z dnia 7 października 1999 r. o języku polskim, **na poziomie biegłości językowej co najmniej B1**, świadectwem ukończenia szkoły w Rzeczypospolitej Polskiej lub świadectwem ukończenia szkoły za granicą z wykładowym językiem polskim” [Dz. U. 2017 poz. 1462].

Wykres 1. Liczba zdających w latach 2004–2015

Wprowadzone zmiany w przepisach o obywatelstwie polskim zmieniły na stałe status i odbiorców państwowych egzaminów z języka polskiego jako obcego [por. Miodunka 2011; Janowska 2015; Miodunka 2016; Miodunka i in. 2018]. W artykule pt. *Egzaminy certyfikacyjne z języka polskiego jako obcego w świetle badań statystycznych* [2020] Mariola Fiema prezentuje informacje na temat tego, kto, gdzie i dlaczego zdawał egzamin z języka polskiego jako obcego na poziomie B1 w 2015 r., czyli ostatnim roku funkcjonowania starego systemu poświadczania znajomości JPJO. Przy użyciu metod statystycznych i na podstawie danych demograficznych oraz wyników egzaminów 1384 osób zbadano wpływ czynników takich jak: wiek, płeć, obywatelstwo, język ojczysty, sposób nauki, zawód, motywacja zdających na uzyskane przez kandydatów wyniki egzaminów. Wykonane analizy pozwoliły na opracowanie profilu zdającego państwowy egzamin certyfikacyjny z JPJO na poziomie progowym. Jest to młody mężczyzna, student, obywatel Ukrainy, posługujący się językiem słowiańskim jako rodzimym; uczył się języka polskiego w sposób nieformalny w Polsce; otrzymał ocenę dobrą (B) z całości egzaminu (ogólny rezultat na poziomie 82%), uzyskując najlepszy wynik z części rozumienie tekstów pisanych i mówienie, najgorszy zaś w teście sprawności pisania. Natomiast „głównym powodem przystąpienia do egzaminu certyfikacyjnego z JPJO była dla niego chęć lub konieczność starania się o polskie obywatelstwo” [Fiema 2020, 107]. Przeprowadzone badania wyraźnie pokazują, że polski system certyfikacji staje się ważnym narzędziem polityki migracyjnej państwa polskiego.

3. REFORMA SYSTEMU POŚWIADCZANIA ZNAJOMOŚCI JPJO I NASTĘPSTWA AKTÓW PRAWNYCH

Rosnąca liczba zdających oraz ich specyficzne motywacje zrodziły potrzebę zmian w ustawodawstwie polskim. W 2015 r. rozpoczęto reformę certyfikacji, która umożliwiła otwarcie i decentralizację systemu oraz zwiększenie liczby oferowanych egzaminów, dostosowanych do skali poziomów *Europejskiego systemu opisu kształcenia językowego* [Rada Europy 2003]. Poczynione zmiany, opracowane głównie przez urzędników administracji państwowej, nie przyniosły oczekiwanych efektów i nie przygotowały systemu na przyjęcie bardzo dużej liczby migrantów chcących się osiedlić w Polsce. W rzeczywistości nieprecyzyjne przepisy dotyczące poświadczania znajomości JPJO (z 2015 r.) oraz nowelizacje ustaw o obywatelstwie oraz o cudzoziemcach spowodowały duże utrudnienia w organizacji egzaminów.

3.1. Nowelizacja aktów prawnych – podstawowe zmiany

Podstawowymi aktami prawnymi, na których opiera się nowy system, jest *Ustawa o języku polskim*⁶ i dwa rozporządzenia regulujące funkcjonowanie Państwowej Komisji do Spraw Poświadczania Znajomości Języka Polskiego jako Obcego⁷ oraz zasady organizacji egzaminów.⁸ Przywołane akty prawne umożliwiają przeprowadzanie egzaminów na 6 poziomach biegłości w 2 grupach docelowych: A1–C2 w „grupie dostosowanej do potrzeb osób dorosłych” oraz A1–B2 w „grupie dostosowanej do potrzeb dzieci i młodzieży” [art. 11a *Ustawy*]. W sumie polski system certyfikacji oferuje 10 egzaminów⁹ o różnej strukturze i długości.

Ustawa określa, kto może zdawać egzamin certyfikatowy oraz precyzuje, jakie dane potrzebne są do rejestracji na egzamin i wydania certyfikatu [art. 11a]. Jej zapisy umożliwiają wydawanie certyfikatów bez konieczności zdawania egzaminu, o które wnioskować mogą absolwenci szkół wyższych, którzy ukończyli prowadzone w języku polskim studia

⁶ *Ustawa o języku polskim z dnia 12 czerwca 2015 r. o zmianie ustawy o języku polskim oraz ustawy o organizacji i funkcjonowaniu funduszy emerytalnych* [Dz. U. 2015 poz. 1132]; *Ustawa z dnia 7 października 1999 r. o języku polskim* [Dz. U. 2021 poz. 672].

⁷ *Rozporządzenie Ministra Nauki i Szkolnictwa Wyższego z dnia 11 grudnia 2015 r. w sprawie Państwowej Komisji do Spraw Poświadczania Znajomości Języka polskiego jako Obcego* [Dz. U. 2015 poz. 2288].

⁸ *Rozporządzenie Ministra Nauki i Szkolnictwa Wyższego z dnia 26 lutego 2016 r. w sprawie egzaminów z języka polskiego* [Dz. U. 2016 poz. 405].

⁹ Mimo że zapisy ustawy przewidują egzaminy na poziomach A1 i A2 w grupie dorosłych oraz dzieci i młodzieży, zdający nie są nimi zainteresowani; egzamin na poziomie A2 odbył się 2 razy – w 2018 i 2019 r., a przystąpiło do niego w sumie 6 osób, co pokazuje tabela nr 1.

oraz absolwenci szkół ponadgimnazjalnych oraz ponadpodstawowych szkół średnich, działających w systemie edukacji RP, którzy posiadają świadectwo dojrzałości [art. 11a].

Ważna zmiana w systemie certyfikacji, którą przyniosła nowelizacja aktów prawnych, dotyczy tworzenia polskich i zagranicznych ośrodków egzaminacyjnych, uprawnionych do przeprowadzania państwowych egzaminów certyfikatowych. Minister właściwy do spraw szkolnictwa wyższego nadaje na podstawie formalnej analizy wniosku (na drodze administracyjnej) uprawnienia do organizowania egzaminów. Według zapisów ustawy ośrodkiem egzaminacyjnym mogą być polskie lub zagraniczne szkoły wyższe prowadzące studia w zakresie filologii polskiej oraz polskie lub zagraniczne placówki, które od co najmniej trzech lat prowadzą zajęcia dydaktyczne z języka polskiego jako obcego lub inne zajęcia w języku polskim [art. 11b, 11c, 11d].

Po rejestracji kandydatów w podmiotach uprawnionych, a następnie w elektronicznej bazie danych OPI, przeprowadzaniem egzaminów zajmują się egzaminatorzy – przewodniczący komisji – wpisani na ministerialną listę¹⁰ oraz członkowie komisji powoływani przez kierowników danych ośrodków. Ich kwalifikacje i zadania doprecyzowano w *Ustawie* [art. 11e i 11f]. Zasady organizacji egzaminów (harmonogram sesji oraz procedury rejestracji, opłaty, budowa i ocena egzaminów) regulują artykuły 11g oraz 11h. Z kolei artykuł 11i wprowadza funkcję wizytatora, określając jego kwalifikacje, uprawnienia i sposób działania.

Znacząca część zapisów *Ustawy* [art. 11j i 11k] dotyczy powoływania oraz zadań Państwowej Komisji do spraw Poświadczania Znajomości Języka Polskiego jako Obcego, które szczegółowo zaprezentowano w rozporządzeniu.

3.2. Trudności wynikające z obowiązujących aktów prawnych

Znowelizowana *Ustawa o języku polskim* oraz wydane do niej rozporządzenia wykonawcze zmieniły w sposób zasadniczy funkcjonowanie działającego od roku 2004 systemu poświadczania znajomości JPJO. Wprowadzono wiele potrzebnych, od lat oczekiwanych zmian (egzaminy na poziomach A1–C2, egzaminy dla dzieci i młodzieży, możliwość tworzenia ośrodków egzaminacyjnych na całym świecie), postulowanych przez fachowców oraz członków Państwowej Komisji Poświadczania Znajomości Języka Polskiego jako Obcego (2004–2015), ale część zaproponowanych rozwiązań budzi wątpliwości czy wręcz utrudnia sprawne funkcjonowanie certyfikacji.

Za najsłabszy punkt nowej formuły systemu należy uznać brak zaplecza badawczo-rozwojowego, które zapewniłoby funkcjonowanie systemu

¹⁰ Zob. <https://www.gov.pl/web/edukacja-i-nauka/lista-egzaminatorow-jezyka-polskiego-jako-obcego>

od strony administracyjno-finansowej, prawnej, a przede wszystkim merytorycznej. Decentralizując organizację egzaminów, zapomniano o utworzeniu jednostki (centrum certyfikatowego) – która obsługiwałaby system, czyli opracowywała testy i zestawy egzaminacyjne oraz wytyczne i kryteria oceny, szkoliła egzaminatorów, autorów zadań i witytatorów, prowadziła stosowne analizy, a także obsługiwała w pełnym zakresie podmioty uprawnione. Państwowa Komisja ds. Poświadczania Znajomości Języka Polskiego jako Obcego, która „koordynuje i zapewnia prawidłowe funkcjonowanie systemu poświadczania” [art. 11k *Ustawy*], „działa na posiedzeniach zwoływanych po każdej sesji egzaminacyjnej” i „podejmuje rozstrzygnięcia w formie uchwały” [§8 i §9 *Rozporządzenia MNiSW z 11 grudnia 2015 r.*] nie może sprawować takiej funkcji, bowiem wg zapisów w aktach prawnych pełni głównie funkcje kontrolno-nadzorcze. Z kolei obsługę administracyjno-finansową Komisji zapewnia Narodowa Agencja Wymiany Akademickiej w określonych w rozporządzeniu obszarach: przygotowywanie posiedzeń Komisji, obsługa rachunku bankowego, administrowanie stroną internetową oraz archiwizacja dokumentów [§11 *Rozporządzenia MNiSW z 11 grudnia 2015 r.*].

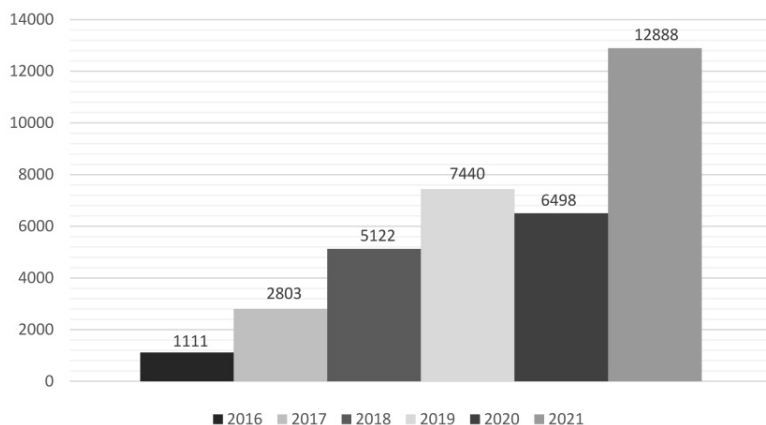
Inną istotną wadą wprowadzonego na mocy ustawy systemu egzaminowania jest przeniesienie poprawy części pisemnej egzaminu do rozproszonych lokalnie podmiotów uprawnionych, co w połączeniu z brakiem formalnego wymogu wyszkolenia członków komisji egzaminacyjnych może prowadzić do obniżenia jakości oceny. Należy tu zaznaczyć, że przepisy stawiają niewielkie wymagania członkom komisji egzaminacyjnych (nie należy ich mylić z egzaminatorami – przewodniczącymi komisji), których zadaniem jest prowadzenie i ocena egzaminu. Wystarczy mieć stosowne wykształcenie [art. 11e pkt. 2 *Ustawy*], pomija się zupełnie doświadczenie tych osób nie tylko w zakresie testowania, ale także nauczania JPJO.

Problematyczny jest również zapis *Ustawy* [art. 11a], który umożliwia uzyskanie certyfikatu bez konieczności zdawania egzaminu. Państwowa Komisja podejmuje decyzję o wydaniu takiego certyfikatu wyłącznie na podstawie przesyłanych przez wnioskodawców dyplomów, wymienionych w aktach prawnych. W związku z tym nie ma możliwości jednoznacznego, formalnego zweryfikowania znajomości języka polskiego. Jak pokazuje wieloletnie już doświadczenie, dyplom ukończenia danego etapu edukacji nie jest równoznaczny z poziomem biegłości użytkownika języka. Certyfikat taki uzyskują np. absolwenci filologii obcych (np. Amerykanie studiujący filologię angielską), którzy odbyli studia na polskiej uczelni.

Powyżej wymieniono tylko wybrane, najważniejsze luki w przepisach regulujących funkcjonowanie polskiego systemu certyfikacji. Ogólnie rzecz biorąc, stosowanie przepisów utrudnia ich nadmierna szczegółowość rozwiązań połączona z niedostateczną precyzją. Jednak największą bolączką systemu jest w chwili obecnej liczba zdających chcących uzyskać certyfikat, których należy obsłużyć, oraz ich specyficzne potrzeby.

Przy tworzeniu nowego systemu certyfikacji w 2015 r., mimo istniejących już wówczas przesłanek o dużym zainteresowaniu egzaminami ze strony środowisk migrantów, ustawodawca nie przewidział lawinowego wręcz wzrostu liczby zdających, dla których zdobycie państwowego certyfikatu to sprawa najwyższej wagi. System poświadczania znajomości JPJO zaprojektowano do obsługi ok. 2000 osób. Tymczasem liczba kandydatów do egzaminu stale rośnie, co pokazuje wykres 2.

Wykres 2. Liczba zdających w latach 2016–2021

Dane liczbowe pokazują, że mimo utrudnień związanych z epidemią SARS-CoV-2 rok 2021 był rekordowy pod względem wszelkich czynności związanych z przygotowaniem, przeprowadzeniem i oceną egzaminów. Za liczbą 12 888 zdających kryją się także inne informacje: egzamin przeprowadzono w 41 podmiotach uprawnionych (w tym w 9 ośrodkach zagranicznych), co wiązało się z wydrukowaniem, zapakowaniem i wysłaniem prawie 13 tysięcy egzemplarzy testów oraz innych materiałów egzaminacyjnych; przygotowano i wystandaryzowano 15 arkuszy egzaminacyjnych dla poszczególnych poziomów biegłości (w tym 2 dla osób, które ze względów religijnych nie mogą zdawać egzaminu w sobotę); przeprowadzono badanie poprawności oceny 2613 prac pisemnych, wystawiono ok. 12 tysięcy certyfikatów oraz 279 certyfikatów bez konieczności zdawania egzaminu. A wszystko to odbyło się przy bardzo skromnym, kilkunastoosobowym zapleczu personalnym – merytorycznym i administracyjnym.

3.3. Korzyści płynące z egzaminów certyfikatowych i nowe wyzwania

W obliczu przywołanych danych rodzi się pytanie o powód wzrostu liczby zdających egzamin certyfikatowy z JPJO. Jak potwierdziły badania Marioli Fiemy [2020], już w ostatnich latach funkcjonowania sta-

rego systemu certyfikacji większość zdających pochodziła ze środowisk migrantów. Znowelizowane zapisy *Ustawy z dnia 2 kwietnia 2009 r. o obywatelstwie polskim* [Dz.U. 2020 poz. 347] od 2012 r. nakładają na obcokrajowców starających się o obywatelstwo naszego kraju obowiązek potwierdzenia znajomości języka polskiego, a od roku 2018 taki obowiązek mają również osoby pragnące uzyskać na terytorium Polski status rezydenta długoterminowego UE [*Ustawa z dnia 12 grudnia 2013 r. o cudzoziemcach*; Dz.U. 2020 poz. 35]. W myśl ww. przepisów za takie poświadczenie uznawany jest państwowy certyfikat z języka polskiego na poziomie co najmniej B1. Stąd stale rosnąca liczba zdających na tym poziomie, co pokazują dane zamieszczone w tabeli 1.

Tabela 1. Liczba zdających w poszczególnych latach z podziałem na poziomy

ROK	POZIOM							RAZEM
	A2 dorośli	B1 dorośli	B2 dorośli	C1 dorośli	C2 dorośli	B1 dzieci i młodzież	B2 dzieci i młodzież	
2016	0	862	206	43	0	0	0	1 111
2017	0	2 049	470	114	14	156	0	2 803
2018	4	3 883	723	143	32	185	152	5 122
2019	2	5 750	842	462	40	174	170	7 440
2020	0	5 534	297	376	9	21	261	6 498
2021	0	11 550	559	604	66	35	74	12 888
RAZEM	6	29 628	3 097	1 742	161	571	657	35862

Na niespełna 36 tysięcy zdających w latach 2016–2021 prawie 30 tysięcy to posiadacze certyfikatu na poziomie B1, co stanowi 82,6% ogółu osób, które przystąpiły do państwowego egzaminu z JPJO. Mimo tego, że znowelizowane akty prawne nie umożliwiają pozyskiwania danych na temat motywacji do zdawania egzaminu i nie ma możliwości prowadzenia badań o charakterze statystycznym, jest oczywiste, że głównymi beneficjentami systemu certyfikacji są osoby, które ubiegają się o polskie obywatelstwo lub status rezydenta UE. A u takiego odbiorcy powinno się testować specyficzne umiejętności językowe.

Reforma certyfikacji polegała głównie na rozszerzeniu oferty egzaminów (w zakresie poziomów biegłości oraz grup odbiorców) i decentralizacji systemu. Formuła samego egzaminu nie została zmieniona: testuje się rozumienie ze słuchu, rozumienie tekstu pisanego, kompetencję gramatyczną oraz sprawność pisania i mówienia, czyli wszystkie kompetencje użytkownika języka. Egzamin poświadcza zatem znajomość języka ogólnego (zob. *Standardy wymagań egzaminacyjnych*). Jak pokazują

doświadczenia i praktyki innych państw europejskich w tym zakresie, egzaminy dla migrantów powinny diagnozować specyficzne umiejętności potrzebne w życiu codziennym i zawodowym w państwie języka docelowego,¹¹ a także elementów wiedzy o charakterze socjokulturowym. Można zatem sądzić, że oferowany w chwili obecnej państwowy egzamin z JPJO nie wpisuje się najlepiej w potrzeby największej grupy odbiorców. Mimo to jest bardzo pożądanym egzaminem, decydującym o losach cudzoziemców przebywających w Polsce. W związku z tym w większości ośrodków egzaminacyjnych, po otwarciu naboru, listy kandydatów zapełniają się w ciągu kilku minut. Tak więc śmiało można stwierdzić, że system poświadczania znajomości polszczyzny, zaprojektowany do testowania języka ogólnego, został „zaanektowany” do celów migracyjnych.

Przyczyną wzrostu zainteresowania egzaminami z języka polskiego są nie tylko regulacje prawne dotyczące ubiegania się o obywatelstwo lub status rezydenta długoterminowego UE. Uzyskanie certyfikatu na poziomie co najmniej B2 pozwala cudzoziemcom udowodnić znajomość języka polskiego wymaganą od nich w Polsce przy podejmowaniu pracy w polskiej służbie cywilnej [Dz.U. 2009 nr 64 poz. 539], a na poziomie co najmniej B1 w zawodzie pielęgniarki / położnej [Dz.U. 2021 poz. 479]. *Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce* [Ustawa z dnia 20 lipca 2018 r.; Dz.U. 2021 poz. 478] przewiduje, iż obcokrajowiec posiadający certyfikat znajomości języka polskiego na poziomie co najmniej C1 może zostać zwolniony z opłat za studia stacjonarne w Polsce. Polskie uczelnie, w zależności od rodzaju studiów, często stawiają cudzoziemcom określone wymagania dotyczące znajomości polszczyzny. Na kierunkach artystycznych i sprawnościowych jest to poziom B1, na innych zwykle poziom B2.

4. PODSUMOWANIE

System urzędowego poświadczania znajomości języka polskiego jako obcego bardzo intensywnie się rozwija, jest stale rozbudowywany. Obejmuje obecnie 49 podmiotów uprawnionych do organizacji egzaminów,¹² obsługuje kilkanaście tysięcy zdających rocznie. Zapotrzebowanie na certyfikaty stale się zwiększa m.in. w związku z wymaganiami wynikającymi z nowych aktów prawnych, takich jak *Ustawa o obywatelstwie polskim*, *Ustawa o cudzoziemcach*, *Konstytucja dla Nauki 2.0*.

¹¹ Zob. https://emnnetherlands.nl/sites/default/files/2020-07/%5BWIDER-DISS%5D%20COMP%202020.14_knowledge_of_language_as_condition_for_issuance_residence_permit.pdf [DW 10.12.2021].

¹² Zob. <https://www.gov.pl/web/edukacja-i-nauka/lista-podmiotow-uprawnionych-do-organizowania-egzaminow-z-jezyka-polskiego-jako-obcego> [DW 14.12.2021].

Uzyskanie oficjalnego potwierdzenie kompetencji w języku polskim przynosi także wymierne korzyści na międzynarodowym rynku pracy, dając przewagę przy ubieganiu się o: udział w projektach strategicznych związanych z naszym krajem i regionem; pracę w firmach prowadzących interesy z Polską; stanowisko nauczyciela języka polskiego za granicą; pracę w instytucjach kulturalnych podejmujących w swej działalności problematykę polską i środkowoeuropejską.

Ważne jest zatem, aby utrzymać zainteresowanie językiem polskim. Do tego potrzebna jest pilna zmiana przepisów regulujących system certyfikacji. Należy stworzyć takie regulacje prawne, aby były jasno określone zadania i sposób działania dwóch podstawowych składników instytucjonalnych, obecnych w większości systemów poświadczania znajomości języków obcych w Europie i świecie: centrum administracyjnego, którego działania obejmowałyby obsługę organizacyjną, informacyjną, informatyczną, promocyjną, finansową i prawną, oraz centrum badawczo-rozwojowego, którego działania polegałyby na merytorycznej obsłudze systemu, prowadzeniu badań naukowych, szkoleń, przygotowywaniu publikacji oraz udziale w międzynarodowej wymianie informacji i doświadczeń.

Bibliografia

- M. Banach, 2019, *Certyfikatowe testy z języka polskiego i angielskiego na poziomie C2 w ujęciu porównawczym*, „Neofilolog” nr 53/1, s. 71–88.
- I. Dembowska-Wosik, 2017, *Sprawozdanie z przebiegu państwowych egzaminów certyfikacyjnych z języka polskiego jako obcego organizowanych na Wydziale Filologicznym Uniwersytetu Łódzkiego*, „Acta Universitatis Lodzensis. Kształcenie Polonistyczne Cudzoziemców” nr 24, s. 291–294.
- A. Domańska, P. Kajak, 2019, *Państwowe egzaminy certyfikatowe z języka polskiego jako obcego na Uniwersytecie Warszawskim (po 2015 r.)*, „Poradnik Językowy” z. 6. s. 7–18.
- A. Domańska, 2020, *Poziom efektywnej biegłości użytkowej – kto mierzy się z poziomem C1 na państwowym egzaminie certyfikacyjnym z języka polskiego jako obcego?*, „Poradnik Językowy” z. 3. s. 60–68.
- M. Fiema, 2020, *Egzaminy certyfikatowe z języka polskiego jako obcego w świetle badań statystycznych* [w:] I. Janowska, M. Biernacka (red.), *Kierunki badań w glottodydaktyce polonistycznej*, Kraków, s. 73–110.
- M. Gaszyńska-Magiera, A. Seretny, 2004, *Przewodnik dla autorów zadań testowych*, Kraków.
- I. Janowska, E. Lipińska, A. Rabiej, A. Seretny, P. Turek (red.), 2011, *Programy nauczania języka polskiego jako obcego. Poziomy A1-C2*, Kraków.
- I. Janowska, 2015, *Certyfikacja języka polskiego jako obcego: problemy i wyzwania. Bilans dziesięciolecia* [w:] J. Sujecka-Zajac (red.), *Ewaluacja biegłości językowej. Od pomiaru do sztuki pomiaru*, Warszawa, s. 83–95.
- E. Lipińska, A. Seretny (red.), 2015, *Umiejętność rozumienia i tworzenia tekstów w świetle „Standardów wymagań egzaminacyjnych” oraz ‘Europejskiego systemu opisu kształcenia językowego’*, Kraków.

- U. Marzec, M. Marzec, 2019, *Certyfikacja znajomości języka polskiego jako obcego we Włoszech: problemy, wyzwania, postulaty*, „Neofilolog” nr 53/1, s. 89–103.
- W. Martyniuk, 2001, *Certyfikacyjne testy biegłości w języku polskim jako obcym* [w:] R. Cudak, J. Tambor (red.), *Inne optyki. Nowe programy, nowe metody, nowe technologie w nauczaniu kultury polskiej i języka polskiego jako obcego*, Katowice, s. 495–503.
- W. Martyniuk, 2004, *A1 – Elementarny poziom zaawansowania w języku polskim jako obcym*, Kraków.
- W. Miodunka, 2011, *Język polski w świecie – certyfikacja jego znajomości a globalizacja*, „Język Polski” nr XCI, z. 4, s. 250–262.
- W. Miodunka, 2013, *10-lecie certyfikacji języka polskiego jako obcego i jej wpływ na nauczanie polszczyzny cudzoziemców*, „Języki Obce w Szkole” nr 3, s. 163–22.
- W. Miodunka, 2016, *Glottodydaktyka polonistyczna. Pochodzenie – stan obecny – perspektywy*, Kraków.
- W. Miodunka i in., 2018, *Nauczanie i promocja języka polskiego w świecie. Diagnoza – stan – perspektywy*, Katowice.
- A. Rabiej, M. Banach, 2020, *Testowanie biegłości językowej uczniów w wieku szkolnym na przykładzie języka polskiego jako obcego*, „Acta Universitatis Lodzianensis. Kształcenie Polonistyczne Cudzoziemców” nr 27, s. 451–467.
- Rada Europy, 2003, *Europejski system opisu kształcenia językowego: uczenie się, nauczanie, ocenianie*, Warszawa.
- G. Zarzycka, 2016, *Wpływ egzaminów certyfikacyjnych z języka polskiego jako obcego na status polszczyzny w świecie oraz na zmiany w glottodydaktyce polonistycznej*, „Rozprawy Komisji Językowej UŁ” t. LXII, s. 223–227.

The “incorporated” certification system for the command of Polish as a foreign language – the present situation

Summary

Certification of the command of Polish as a foreign language is a phenomenon with an international reach and groundbreaking significance for the promotion and enhancement of the prestige of the Polish language across the world. The certification system for the Polish language was created in 2004 and, in the face of new challenges, reformed in 2015. At present, it is the primary instrument of the migration policy of Poland, which gives rise to difficulties in its functioning. This paper is an attempt at a comprehensive description of the phenomenon of state certification examinations. It discusses the scientific and legal grounds for the examinations, amendments introduced over years to the legislation regulating certification and their consequences, as well as describes and diagnoses the existing situation concerned with certification of the command of Polish.

Keywords: language command testing – Polish as a foreign language – certification of the command of Polish as a foreign language – state examination